

**Sólymos László szilveszter OSB: Kruesz Krizosztom
(1865–1885). * * * Kruesz Krizosztom önéletrajza.
(Sajtó alá rendezte és jegyzetekkel ellátta:
Somorjai Ádám OSB).
Pannonhalmi apátok és főapátok 3. METEM.
Budapest 2018.**

Somorjai Ádám terjedelemben és tartalomban is nagy volumenű könyvet jelentetett meg a METEM kiadónál. Tulajdonképpen két műről van szó: Sólymos László Szilveszter bencés szerzetes Kruesz Krizosztom pannonhalmi főapát életéről és munkásságáról szóló doktori disszertációjáról és Kruesz Krizosztom önéletrajzáról. A kettőnek ilyenyszerű összekapcsolása logikus és hasznos. Habár külön-külön is önálló munkák, azonban a kettőt együtt szemlélve még teljesebb képet kapunk a 19. század legnehezebb időszakában főapáti funkciót betöltő Kruesz Krizosztomról.

Sólymos László Szilveszter a betegsége és a kommunista börtönből való szabadulása után tudta befejezni a megszakított hittudományi tanulmányait, amelyet 1959-ben Kruesz Krizosztom főapáttal foglalkozó doktori munkájával koronázott meg. Ezt a tudományos disszertációt változatlanul kaphatjuk most kézhez. Azért tekintem értékesnek, mert nehéz körülmények között – az 1956-os forradalmat követő megtorlás időszakában – a megpróbáltatások éveit élő Hittudományi Akadémián írta meg tudományos értekezését. A doktori cím elnyerését tartalmazó munka Szilveszter bencés atya prudenciájáról és műveltségéről árulkodik. Megtalálta a módját, hogy Kruesz Krizosztom életének bemutatását és tanári és főapáti tevékenységét úgy ágyazza bele a történelmi korszakba, hogy azon keresztül semmilyen célzást ne fedezhessenek fel a Hittudományi Akadémiát árgus

szemmel figyelő Állami Egyházi Hivatal pribékjei, és ugyanakkor mégis hitelesen feltárja a magyar egyházpolitikai helyzetet a 19. század második felében. Tudományos értekezésében kiváló és feldolgozatlan elsődleges forrásanyag állt a rendelkezésére. Az akkor még csak kéziratban található önéletrajz elsősorban a főapát életének és tanári munkásságának ismertetésében nyújtott jó segítséget. Kruesz Krizosztom hivatalos és magánlevelezései, perjeli és konventgyűlési naplók, rendi nagykáptalan jegyzőkönyvei, szentbeszédei, egyéb írásai és cikkei a leghitelesebb forrásoknak bizonyultak a szerző doktori disszertációjának megírásához. Mindezek nemcsak a pannonhalmi főapát széles körű tevékenységének részletezésére voltak alkalmasok, hanem személyiségének, emberi arculatának megjelenítésére is. A tudományos értekezlet értékét a mai olvasó előtt az is növeli, hogy betekintést nyerhet a magyarországi bencések belső életébe, kulturális (elsősorban pedagógiai) munkájába, lelki és anyagi gondjaiba. Politikai és ideológiai változásokkal telített korszakban az elkezdődött szekularizáció elsősorban a szerzetesek tanítói munkásságát célozta meg. Konkrét eseteket ismerhetünk meg Kruesz Krizosztom tevékenységének bemutatásán keresztül. Ugyanakkor felfedezhetjük, hogy a pannonhalmi főapát már tanár korában jól érzékelte a renden belüli változás szükségességét, a tanári munkát végző bencések lelki életének a Statútum szerinti alakítását, a gyakorivá vált aposztáziák megfékezésének szükségességét, a szerzetesi gazdaságokban alkalmazottak méltó bérének megadását, a szociális igazságosság elvének érvényesítését stb. Főpapként igyekezett a bajokat gyökerében orvosolni, de a sok jó kezdeményezése leszavazást nyert, belső (rendtársak) és külső (liberális kormány) ellenszéllel találta szemben magát. Mégis az a munka, amit 1865–1885 között főapátként végbevitt, korszakalkotó, a magyarországi bencés szerzetet a 19. század legnehezebb időszakában egyensúlyban tartotta.

A METEM kiadásában megjelent könyv második részét Kruesz Krizosztom önéletrajza teszi ki. Somorjai Ádám OSB gondozásában jegyzetekkel ellátott szakszerű kiadványt foghat kezében az olvasó. Forrásértéke vitathatatlan. A korabeli stílusban megírt önéletrajz olyan személyiség munkája, aki a magyar nyelvet a bencések győri gimnáziumában sajátította el. Horvátként született 1819-ben, mindkét szüleje „anyanyelvére nézve horvát” volt, de ő nemcsak nyelvileg, hanem érzelmileg is magyarrá lett. A keresztségben a Károly nevet kapta. Őszintén bevallja, hogy pajkos gyermekkorában „Károlyka újra kikapott”, mégis egy cseresznyelopás után, amikor otthon a „nádpálcát” is észrevette, a „rimánkodó Károlyka mind a kettőnek [apjának, anyjának] a szívét úgy meglágyította, hogy az igazság meghátrált a kegyesség elől”. Annak ellenére, hogy elemista korában került az iskolát és szülei „kereskedésre szánták”, mégis az életét és hivatását meghatározó győri gimnáziumba került. Az önéletrajzból hiányzik a gimnáziumi, noviciátusi, tanárságának első korszaka, ám az 1848. évvel újraindított rész az önéletrajz legértékesebb fejezeteihez tartozik. A szerző egész valóján „sajátságos érzelm vonul át”. Tényszerű események leírása, emberek megnyilatkozásának tudósítása, a közvélemény egyházellenességének érzékeltetése, Jellacic katonái és a magyar katonák magatartásának bemutatása, a karrierista emberek rosszindulatának ismertetése az 1848-as forradalom és szabadságharc valósabb képét mutatják be. Mert mindezek részét képezik a megszépült/megszépített forradalomnak. A forradalmat követően az önéletrajz elsősorban a tanügyre reflektál, az 1855-ben megjelent Organisations-Entwurf tanügyminisztériumi rendeletnek korabeli kihatásait elemzi. A németesítési rendszer Kruesz Krizosztomot a pozsonyi bencés gimnáziumban találja. Bevallja: „Az előadásokat tehát német nyelven folytattuk. De hát mi mégis magyarok voltunk, s tanítványainkkal is hivatalos órákon kívül szóltunk, magyar

szellem volt a német nyelv alatt is, ámde éppen ez volt a nagy bűnünk, hogy a haza fiatalságát nem vezettük hazaellenes szellemenben!” Éppen a forradalom idején a politikától távol maradt és „az üldözés tárgyai”-vá vált bencések ellen „a miniszterek azon vádat emelték a szerzet ellen, hogy forradalmi szellemű”. Igaz, egy évtized sem kellett, hogy minden visszaforduljon, a magyar liberális szellem jusson diadalra, amely a hitvallásos iskolákat mostohagyermekként kezeli.

Az erdélyi történészek számára értékes kincsesbányának minősül Kruesz Krizosztom erdélyi utazásának leírása. A városok, vidékek, népek, szokások, intézmények tárgyilagos jellemzése akkor is értékes adat marad, ha néha-néha túl keményen fogalmaz. „Erdély egyes részein a letarolt hegyek szomorú benyomást tesznek. De ezt Erdélyben kimondani nem szabad! Az erdélyi valóságosan önimádó nép; minden szépség, nagyság, gazdagság csak Erdélyben van; s ezen önteltség megvan a magyarban, a székelyben és szászban! ... Az erdélyi oláh mégis tisztábbnak látszik, mint a magyarországi.” A Szovátaig eljutó gimnáziumi igazgató szakértelemmel állapítja meg, hogy „Erdélyország a kősóban valóban gazdag, hegyeiben más kincseket is rejthet, de kevés erővel rendelkezik, hogy azokat napfényre hozhatná! A Székelyföld szép föld, de fölöttébb szegény.” Miután fizikumát minősítve kimondja, hogy a „székely nép nem szép”, a vendégszeretetét égisz magasztalja. „A vendéget karjain hordozza, midőn vacsorára mindenét megosztotta vele, elkíséri alvószobájába. (...) Milyen roppant különbség van e részben a székely és szász nép között!” Kruesz megfigyelése az iskolai berendezésekre is kiterjedt. Megállapítja, hogy a marosvásárhelyi főgimnázium „elég szép fizikai szertárral rendelkezett”. Ezt követően értékes adatot közöl: „Haynald püspök meglehetősen számmal vásárolt az erdélyi gimnáziumok számára eszközöket”. Haynald Lajos utódával, Fogarasy Mihály püspökkel, aki éppen Nagyszébenben

tartózkodott, Kruesz csoportja szerette volna elkerülni a találkozást, mert „tele voltunk előítélettel a jó úr irányában”. Majd megállapítja, hogy „az a kor az eszmék zavarodásának kora volt”. Nem véletlen, hogy az abszolutizmus végén Erdélyben (de Magyarországon is) a nemzetieskedők a bécsi kormány által eltávolított Haynald helyébe bejött erdélyi püspököt, Fogarasy Mihályt megalkuvónak minősítették.

A szekérrel utazó természettudósok kis csoportját, Dobrát elhagyva (akkor a Bánát felé Erdély határa volt), a „csinos székely” kocsis igen meghatotta. „A határra érkezvén a mi székely fiunk leugrott a kocsiról, s karjait keresztbe fonván fájdalmas pillanatot vetett hátrafelé; mit csinálsz, fiú? kérdeztük, erre ő nagyot sóhajtozott, s szentimentális hangon felkiáltott: Erdélyhon! Mint mikor a szerelmes legény kedvesétől búcsúzik! Azután szótlanul felült, és áthajtott Magyarországra.” A Bánság gazdag vidékét szemlélve Kruesz megjegyezte a kocsisnak: „Ide nézz, székely fiú, ez aztán más ország, mint a ti szegény Erdélytek! Ez szép! De hát mégsem Erdélyország! – Meglepő ezen egyszerű népnél az a nagy hazaszeretet, melynek őszinteségén kételkedni nem lehet.” A szemünkbe könnyet csikaró jelenet a 19. század erdélyi emberének érzelméről árulkodik, de figyelmeztető jellege ma még inkább aktuális. Ehhez hasonló kis események, és ugyanakkor a szerzőnek a nagy személyiségekről (Czuczor Gergely, Rónai Jácint, Mailáth György, Rómer Flóris Ferencz, Eötvös József, Deák Ferenc stb.) megfogalmazott (adott esetekben túl kemény) véleménye gazdagítják vagy korrigálják történelmi ismereteinket. Az 1867. évi királykoronázás pontos leírása nem szabadna hogy elkerülje a történészek figyelmét, mert ebben a szerző helyrerakja a népszerűsítő leírások és filmek által megszépített formát. Már csak azért is, hogy elkerüljük a mellveregető nemzetieskedésünket.

Az önéletrajz utolsó részében a narratív beszámolókon túl Kruesz Krizosztom az egyházi viszonyok alakulását meg is indokolja. „Az egyházi viszonyok már 1867-ben minden el nem fogult emberben komoly aggodalmakat keltettek. A római katolikus egyháznak nyílt és titkos ellenségei úgy megszorodtak, mint nyári eső után a gomba!” A közérzület ilyenszerű alakulását a titkos társulatoknak tulajdonítja, „melyek különösen 1867 óta Magyarországon igen elszaporodtak! E társulatok kezükbe vették a sajtót, és ezáltal a közvéleményt úgyszólván hatalmukba ejtették!” Nem újdonság, amit a pannonhalmi főapát ír, de mindenképpen megerősít bennünket történelmi ismereteinkben.

Végül szeretném kiemelni, hogy az önéletrajzban Kruesz Krizosztom pannonhalmi főapát, a korszakra jellemző művelt emberre, azáltal is megjelenítődik, hogy szebbnél szebb latin mondásokkal tűzdeli tele szövegét. Ezek pedig a latinul nem tudó olvasók számára is élvezhetőek, hiszen azok magyar megfelelőjét a lábjegyzetekben következetesen hozza a kéziratot gondozó Somorjai Ádám OSB.

Marton József